

STAROSTNA SESTAVA PREBIVALSTVA V MESTU MARIBOR V OBDOBJU MED LETOMA 1981 IN 2002

Uroš Horvat

Dr., profesor geografije in zgodovine, docent
Oddelek za geografijo
Filozofska fakulteta
Univerza v Mariboru
Koroška cesta 160, SI-2000 Maribor, Slovenija
e-mail: uros.horvat@uni-mb.si

UDK: 911.3:312

COBISS: 1.01

Izvleček

Starostna sestava prebivalstva v mestu Maribor v obdobju med letoma 1981 in 2002

V prispevku so prikazane značilnosti starostne sestave prebivalstva v mestu Maribor med letoma 1981 in 2002. Razvoj je večinoma sledil glavnim razvojnim tendencam staranja prebivalstva v Sloveniji, vendar pa ima Maribor med večjimi mesti v Sloveniji najvišji delež starega prebivalstva in najvišji indeks starosti. Zaradi vpliva različnih socialnih in ekonomskih dejavnikov se demografske razmere razlikujejo po posameznih delih mesta. Analiza prikazuje razmere v 38 krajevnih skupnostih in nakazuje pomembno soodvisnost med demografskimi gibanji ter razvojem funkcij, vrsto in obdobjem izgradnje posameznega dela mesta.

Ključne besede

demografski razvoj, staranje prebivalstva, starostna sestava, indeks starosti, demogeografija, Maribor, Slovenija

Abstract

Age structure of population in the city of Maribor in the years between 1981 and 2002

The article discusses the characteristics of age structure of population in the city of Maribor (Slovenia) between 1981 and 2002. The development basically followed the tendencies in other larger Slovene cities. However, the process of aging of population is most intensive in Maribor. Maribor has, compared to other larger cities, the highest percentage of elderly population and the highest aging index. Due to the influence of various social and economic factors, the demographic circumstances differ from one part of the city to another. Analyze in 38 parts of the town shows the significant correlation between the demographic development, the development of function and period of construction of individual parts of the town.

Key words

demographic development, aging of population, age structure, aging index, demogeography, Maribor, Slovenia

Uredništvo je članek prejelo 24. 12. 2008

1. Uvod

Staranje prebivalstva je, tako kot v svetu, tudi v Sloveniji proces, ki se mu ni mogoče izogniti. Podaljševanje življenjske dobe je najbolj značilen demografski pojav vsake sodobne družbe in skupaj z nižanjem rodnosti vodi v staranje prebivalstva. Z upadanjem števila rojenih in upočasnjevanjem umrljivosti se spreminja tudi starostna sestava prebivalstva.

Pod pojmom staranje prebivalstva se v literaturi najpogosteje razume povečanje deleža starega prebivalstva, t. j. prebivalstva v starostni skupini 60 let in več ali 65 let in več. Glede na vsesplošno (globalno) staranje prebivalstva ter dejstvo, da je proces v polnem zamahu v evropskih državah, se je nekoliko spremenila opredelitev kdaj velja neka populacija za staro. V sodobni literaturi se govori o tipu starega prebivalstva takrat, ko je delež oseb starih 65 let in več med 8 - 12%. Če je njihov delež višji od 12 % pa se govori o tipu izrazito starega prebivalstva (Nejašmić 2005, 179).

Leto 2004 je bila Slovenija na 20 mestu med državami z najvišjim deležem starega prebivalstva na svetu (Kinsella, Phillips 2005, 7). Takšno stanje je v največji meri posledica podaljševanja pričakovanega trajanja življenja, predvsem pa nizke rodnosti v zadnjih dveh desetletjih. Tako se je med letoma 1991 in 2002 delež mladega prebivalstva (do 14 let) zmanjšal z 20,1 % na 15,2 %, delež starega prebivalstva (v starosti 65 let in več) pa povečal z 11,1 % na 14,8 %. Najnovejši podatki pa kažejo, da je delež starega prebivalstva v Sloveniji že presegel delež mladih. Leta 2007 je delež mladega prebivalstva znašal 13,9 %, delež starega pa 16,1 %. Tudi indeks starosti kaže pospešeno staranje prebivalstva. Leta 1991 je imel vrednost 54, leta 2002 že 96, leta 2007 pa kar 116 (SURS 2007). Friganović (1990) navaja, da vrednosti indeksa starosti nad 40 označujejo začetek procesa staranja prebivalstva, vrednosti nad 60, da je populacija že starosta, nad 100 pa, da je populacija že v izrazito globoki starosti. Dosedanje trendi navaja na dejstvo, da bodo v prihodnosti zaradi nizke rodnosti višje starostne skupine bistveno bolj obsežne kot mlajše, saj bodo v skupino starega prebivalstva začele prehajati sedaj najbolj številčne generacije. Dolgoročne projekcije prebivalstva, ki jih je za države članice EU pripravil Eurostat na podlagi enotne metodologije, do leta 2050 kažejo na nadaljnje naraščanje deleža starejših v Sloveniji. Delež prebivalcev v starosti nad 65 let naj bi se povečal na 31,3 %, občutno pa se bo povečal tudi delež prebivalstva starejšega od 80 let (SURS 2005).

Delež mladega prebivalstva je v Sloveniji višji v območjih s sorazmerno višjo rodnostjo in v območjih s pozitivnim selitvenim prirastom. Zlasti območja z izrazitejšo suburbanizacijo, kamor se priseljuje prebivalstvo v zgodnejši ali zreli rodni dobi, imajo tudi višjo rodnosti in s tem višji delež mladega prebivalstva (Popisni atlas Slovenije 2002, 2007, 28-30). Na drugi strani so v Sloveniji območja depopulacije z višjim deležem starega prebivalstva, ki se širijo predvsem v perifernih, gričevnatih in hribovitih ter gospodarsko manj razvitih območjih. Proces staranja prebivalstva pa je v zadnjem obdobju zelo opazen tudi v urbanih središčih. V večjih slovenskih mestih se je namreč med zadnjima popisoma prebivalstva močno povečal delež starega prebivalstva in posledično tudi indeks starosti. Oba precej presegata vrednosti v naseljih v okolici mest. Ob popisu prebivalstva leta 2002 je npr. indeks starosti v mestnih naseljih v Sloveniji znašal 103, v nemestnih naseljih pa 90.

Mesto Maribor med večjimi slovenskimi mesti že od leta 1981 izkazuje najbolj neugodno starostno sestavo prebivalstva. Izstopa z najmanjšim deležem mladega prebivalstva, najvišjim deležem starega prebivalstva in posledično najvišjim indeksom starosti. V primerjavi z drugimi mesti je imel Maribor delež mladega prebivalstva precej nižji že leta 1991 (17,5 %); v Ljubljani je takrat znašal 19,5 %, državno povprečje pa je znašalo 20,1 %. Leta 2002 je Maribor v primerjavi z drugimi mesti izstopal tudi po precej višjem deležu starega prebivalstva (17,3 %); ta delež je v Ljubljani takrat znašal 15,6 %, državno povprečje pa je bilo 14,8 %. V istem obdobju je v Mariboru močno narasel tudi indeks starosti (142); v Ljubljani je znašal 115, državno povprečje pa je bilo 96. Staranje prebivalstva je posebej intenzivno v zadnjih letih. Tako se je indeks starosti v Mariboru leta 2007 povečal na vrednost 172; v Ljubljani je v istem obdobju znašal 139, državno povprečje pa je bilo 116. Tudi vsa druga večja mesta v Sloveniji imajo (glede na državno povprečje) nadpovprečno visok delež starega prebivalstva in indeks starosti. Glede na vrednosti slednjega sledi Mariboru mesto Koper (158 leta 2007), Ljubljana (139), Celje (136) in Kranj (123).

Preglednica 1: Delež prebivalstva v osnovnih starostnih skupinah v večjih mestih v Sloveniji med letoma 1981 in 2007.

1981	% prebivalstva				Indeks starosti
	0 – 14 let	15 – 34 let	35 – 64 let	65 +	
Naselje	21,5	31,8	35,4	10,4	48
Ljubljana	20,3	31,9	37,1	10,1	50
Maribor	21,1	29,8	36,8	10,2	48
Celje	24,5	32,7	34,0	8,7	35
Kranj	23,3	34,5	36,6	5,5	23
R. Slovenija	23,0	32,2	33,5	11,1	48

1991	% prebivalstva				Indeks starosti
	0 – 14 let	15 – 34 let	35 – 64 let	65 +	
Naselje	19,5	29,0	40,4	11,0	56
Ljubljana	17,5	28,8	41,7	11,9	68
Maribor	19,7	29,6	40,2	10,6	53
Celje	22,4	30,5	37,7	9,3	41
Kranj	19,5	29,5	41,7	9,2	47
R. Slovenija	20,6	30,4	38,1	10,9	53

2002	% prebivalstva				Indeks starosti
	0 – 14 let	15 – 34 let	35 – 64 let	65 +	
Naselje	13,6	27,8	43,0	15,6	115
Ljubljana	12,2	26,3	44,2	17,3	142
Maribor	13,7	27,5	43,3	15,5	112
Celje	14,3	29,7	42,1	13,9	97
Kranj	12,6	27,8	43,2	16,4	130
R. Slovenija	15,2	28,7	41,3	14,8	96

2007	% prebivalstva				Indeks starosti
	0 – 14 let	15 – 34 let	35 – 64 let	65 +	
Naselje	12,8	26,3	43,2	17,7	139
Ljubljana	11,0	24,9	45,2	18,9	172
Maribor	12,6	27,2	43,0	17,2	136
Celje	12,8	29,2	42,3	15,8	123
Kranj	11,4	26,8	43,7	18,1	158
R. Slovenija	13,9	27,5	42,5	16,1	116

Vir: SURS, 2007.

Razloge za intenzivnejše staranje prebivalstva v slovenskih mestih v primerjavi z naselji v njihovi okolici gre iskati na več področjih. Sredi 80. in v 90. letih se je v večini večjih mest uveljavil proces suburbanizacije. Selitveni tokovi so se iz mestnih središč preusmerili na mestno obrobje in v okoliška naselja, saj se je prebivalstvo vedno bolj selilo v območja, ki so nudila kvalitetnejše razmere za bivanje, delo in oddih. Na ta proces je vplivalo več dejavnikov, zlasti pa pomanjkanje ustreznih stanovanj v mestih, nižja cena zemljišč in stanovanj v obmestnih naseljih, želja prebivalstva po bivanju v lastni stanovanjski hiši, dobra prometna povezanost mest z okolico, razvoj sodobnih telekomunikacijskih sredstev, večja onesnaženost okolja v mestih, selitev proizvodnih in storitvenih podjetij iz mest v okolico, propad večjih industrijskih podjetij ter s tem povezana večja nezaposlenost prebivalstva v mestih, idr. Ravbar (2000, 28) npr. ugotavlja, da so med letoma 1987 in 1998 slovenska mesta beležila negativni selitveni prirast v višini 27 tisoč prebivalcev, obmestja in urbanizirana podeželska naselja pa pozitivni selitveni prirast v višini 41 tisoč prebivalcev, kar je več kot ima prebivalcev tretje največje mesto v Sloveniji. Enak, če ne celo bolj intenzivni trend se je nadaljeval tudi v zadnjem desetletju. Močno zmanjšana rodnost v mestih, saj se je selilo večinoma mlajše in zrelo aktivno prebivalstvo, ter posledično staranje prebivalstva so povzročili, da je v večini velikih mest prišlo do depopulacije. Podatki zadnjih dveh popisov prebivalstva kažejo, da se je med letoma 1991 in 2002 število prebivalcev v Ljubljani zmanjšalo za 3,1 %, v Celju za 7,1 %, Kranju za 2,4 % in Kopru za 4 %. Depopulacija je bila najbolj intenzivna prav v Mariboru, kjer se je v 90. letih število prebivalcev zmanjšalo kar za 9,7 %, kar je največ med večjimi mesti v Sloveniji (Horvat 2006, 42).

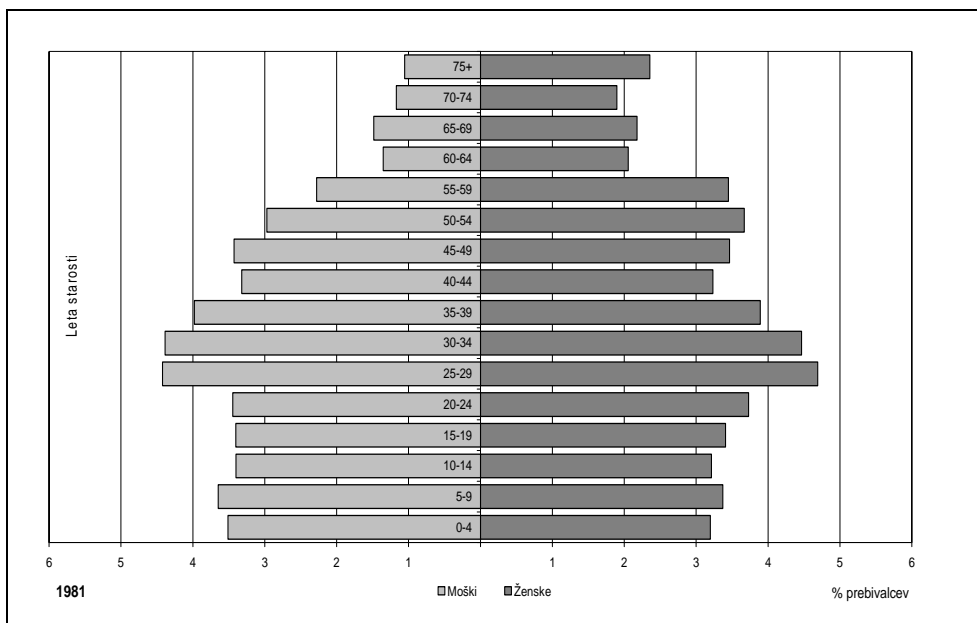
2. Starostna sestava prebivalstva v mestu Maribor v povezavi z gibanjem števila prebivalstva

Starostna sestava prebivalstva je rezultat obeh temeljnih komponent naravnega gibanja prebivalstva; rodnosti in smrtnosti. Velik pomen na staranje prebivalstva ima predvsem zniževanje rodnosti, saj neposredno vpliva na manj številčne mlade generacije, medtem ko delež starejšega prebivalstva s podaljševanjem življenjske dobe narašča. Tako se postopoma oblikuje starostna piramida z vse bolj zaobljenim vrhom in stisnjenim spodnjim delom. Na modificiranje starostne sestave vplivajo tudi selitve prebivalstva, še zlasti v starostnih skupinah mlajšega aktivnega prebivalstva, ki je najbolj mobilno.

Za obdobje po drugi svetovni vojni do začetka 80. let 20. stoletja je bila za Maribor značilna nadpovprečna demografska rast, ki je bila povezana z intenzivno industrializacijo in priseljevanjem prebivalstva s podeželja. Med letoma 1948 in 1981 se je število prebivalcev povečalo z 62.700 na 106.100 prebivalcev. Mestu so bila priključena stanovanjska območja na vzhodu (Tezno in Pobrežje), največjo spremembo v prostorskem razvoju mesta pa pomeni širitev na jug (t. im. območje Maribor-Jug). Poleg večstanovanjskih je bila intenzivna tudi gradnja individualnih stanovanjskih hiš, tako v mestu samem kot na njegovem obrobju. Starostna sestava prebivalstva je bila v tem času še ugodna, vendar pa je popis prebivalstva leta 1981 že nakazoval spremembe. Indeks starosti je z vrednostjo 50 presegel vrednost, ki označuje začetek procesa staranja prebivalstva.

Demografski razvoj in proces staranje prebivalstva v Mariboru je v obdobju po letu 1981 večinoma sledil glavnim razvojnim tendencam v drugih večjih mestih v Sloveniji, vendar pa je bil najbolj intenziven prav v Mariboru. V sredini 80. let je proces klasične urbanizacije s priseljevanjem prebivalstva iz manj razvitih območij

SV Slovenije in drugih republik bivše Jugoslavije postopoma pričel nadomeščati proces suburbanizacije z razseljevanjem mestnega prebivalstva v okolico Maribora, ki ga je še pospešilo zaostajanja v gospodarskem razvoju. Stagnacija je bila v Mariboru opazna prej kot v drugih večjih mestih v Sloveniji. Zaradi zmanjšanja rodnosti (Horvat 2006, 45) se je v obdobju med letoma 1981 in 1991 delež mladega prebivalstva (v starosti do 14 let) zmanjšal z 20,3 % na 17,5 %, delež starega prebivalstva (v starosti 65 let in več) pa povečal z 10,1 % na 11,9 %. Močno se je povečal tudi delež starejšega aktivnega prebivalstva (v starosti od 35-64); z 37,1 % na 41,7 %. Indeks starosti je dosegel vrednost 68 in je bil za 28 % višji od državnega povprečja.

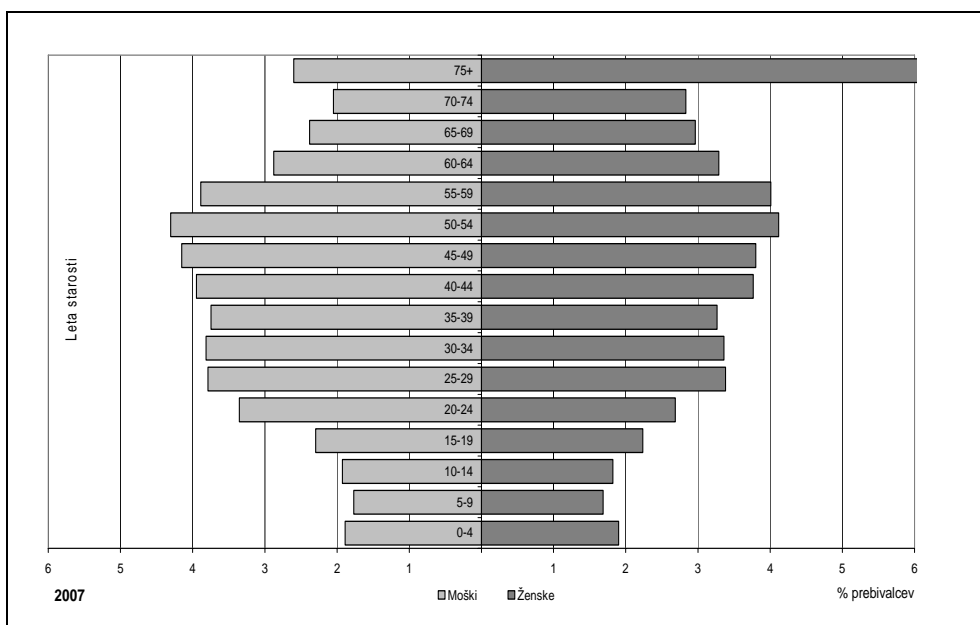

Slika 1: Starostna piramida prebivalstva mesta Maribor leta 1981.

Obdobje med letoma 1991 in 2002 predstavlja obdobje močne depopulacije v Mariboru. Zaradi gospodarske stagnacije in propada velikih industrijskih podjetij ter družbeno-gospodarskega zaostajanja za območjem osrednje Slovenije, se je najprej močno zmanjšala rodnost, nato pa tudi priseljevanje v mesto, obenem pa se je okrepiło odseljevanje. Nekaj prebivalcev je v mesto pritegnil razvoj visokega šolstva in razvoj drugih kvartarnih dejavnosti, ki je nekoliko zajezil odseljevanje visokokvalificiranih kadrov. Leta 1991 je v Mariboru živelo 103.961 prebivalcev, leta 2002 pa le še 93.847; kar predstavlja zmanjšanje za 9,7 %. Popis prebivalstva leta 2002 je izkazoval precejšen dvig deleža starega prebivalstva (v starosti 65 let in več), ki se je zvišal na 17,3 %, na drugi strani pa močno zmanjšanje deleža mladega prebivalstva (v starosti do 14 let). Ta se je v primerjavi z letom 1991 zmanjšal z 17,5 % na 12,2 %. Indeks starosti je bil z vrednostjo 142 kar za 48 % nad državnim povprečjem.

Horvat (2006, 46) ugotavlja, da je se je od sredine 90. let število prebivalcev v mestu Maribor v povprečju zmanjšalo za okoli 1.100 oseb na leto, kar predstavlja letno stopnjo zmanjšanja za okoli 1,2 %. Analize kažejo, da je k zmanjšanju števila

prebivalstva okoli 30 % prispevalo negativno naravno gibanje, okoli 70 % pa negativno selitveno gibanje. Selila se je predvsem mlajša in srednja aktivna generacija, kar je še zmanjšalo rodnost v mestu. V starostni piramidi se ti trendi kažejo v bistveno zoženem spodnjem delu piramide, saj se je število rojenih od leta 1982 z 1.262 zmanjšalo na 905 leta 1991 in 672 leta 2004. Leta 2007 je tako delež mladega prebivalstva (v starosti do 14 let) znašal le še 11,0 %. Delež starega prebivalstva v starosti 65 let in več se je zvišal na 18,9 %, v starosti 75 let in več na 8,7 %, indeks starostni pa na vrednost 172 (in je bil 48 % nad državnim povprečjem in 23 % nad vrednostjo v mestu Ljubljana). Starostna piramida prebivalstva Maribora ima tako vse bolj razširjen vrh, najširša pa je starejša aktivna generacija v starosti med 45. in 59. letom. Glede na navedeno, se bo v naslednjih 10 do 15 letih bistveno povečal delež prebivalstva v starosti 65 let in več, kar bo zahtevalo nove oblike organiziranja dejavnosti v mestu in prilagajanja starejši populaciji.

Slika 2: Starostna piramida prebivalstva mesta Maribor leta 2007.

3. Starostna sestava prebivalstva v Mariboru med letoma 1981 in 2002 po krajevnih skupnostih

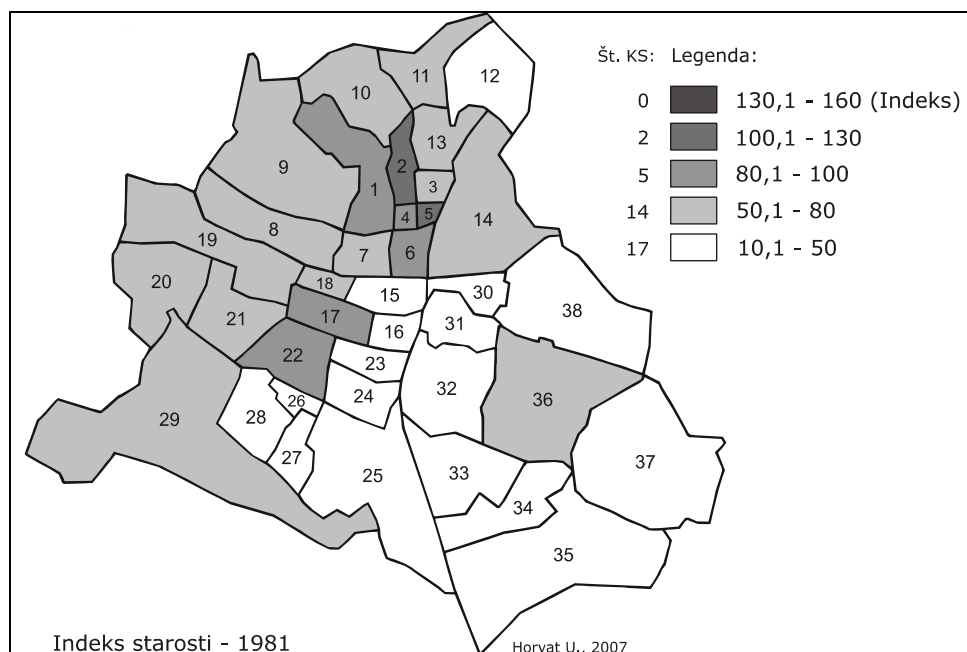
Starostna sestava prebivalstva Maribora je po krajevnih skupnostih prikazana z indeksom starosti, deleži posameznih starostnih skupin in povprečno starostjo prebivalstva. Večina podatkov (razen povprečne starosti prebivalstva) omogoča primerjavo med popisnimi leti 1981, 1991 in 2002. Demografske razmere se razlikujejo po posameznih delih mesta in so posledica vpliva različnih socialnih in ekonomskih dejavnikov.

Preglednica 2: Izbrani podatki o starostni sestavi prebivalstva za obdobje med letoma 1981 in 2002 po krajevnih skupnostih v mestu Maribor.

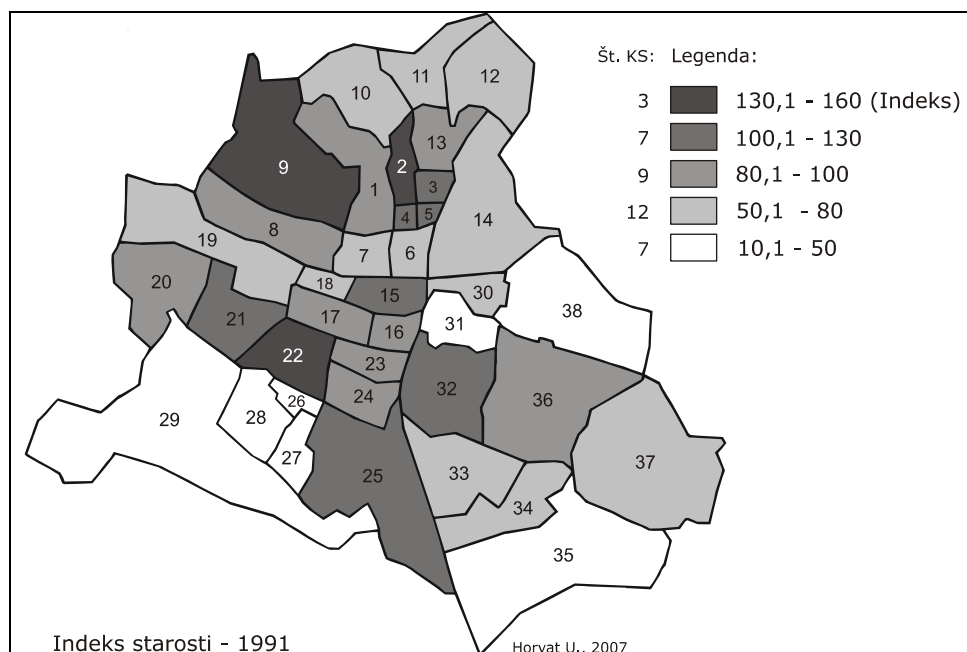
Št. Krajevna skupnost ¹	Indeks starosti prebivalstva 1981	Indeks starosti prebivalstva 1991	Indeks starosti prebivalstva 2002	Delež prebivalcev v starosti do 19 let 2002	Delež prebivalcev v starosti 65 let in več 2002	Povprečna starost prebivalstva 2002	Število prebivalcev 2002 ⁸	Indeks gibanja števila prebivalcev 1991-2002
1 Ob parku	80	81	156	19,2	19,1	43,1	2.803	82,8
2 Anton Aškerc	124	158	208	17,4	21,8	44,7	899	79,1
3 Heroja T. Tomšiča	77	126	240	17,2	24,8	45,9	1.539	83,2
4 Ivan Cankar	98	129	298	14,8	22,7	46,6	856	79,7
5 Boris Kidrič	113	100	147	19,7	18,0	42,3	1.039	78,5
6 Talci	83	55	121	20,8	12,9	40,4	1.694	75,3
7 Rotovž	70	74	142	19,6	16,5	42,2	1.796	74,6
8 Koroška vrata	53	85	160	17,6	18,6	43,4	4.536	81,0
9 Prežihov Voranc ²	75	163	307	14,6	29,5	48,1	3.513	84,6
10 Za tremi ribniki	62	69	144	17,9	12,9	42,2	279	76,9
11 Počehova ³	51	70	169	18,1	21,2	43,3	647	79,1
12 Košaki ⁴	34	54	138	18,8	17,7	42,2	1.134	85,2
13 Krčevina	73	84	196	20,0	21,0	43,2	942	89,5
14 Melje ⁵	71	64	100	22,4	13,6	40,1	1.451	82,0
15 Moša Pijade	47	119	220	16,5	23,6	45,9	2.195	81,0
16 Miloš Zidanšek	23	84	318	12,7	28,0	47,7	1.634	78,2
17 Juga Polak	98	84	76	24,3	12,4	38,8	1.684	100,0
18 Maks Durjava	61	78	136	20,4	18,5	41,6	1.255	80,8
19 F. Zalaznik Leon	72	77	88	24,0	14,8	39,2	2.317	92,5
20 Pohorski bataljon	79	100	182	18,0	22,2	44,3	1.632	93,5
21 Heroja Šercerja	61	103	144	19,7	21,0	42,5	2.992	91,6
22 F. Rozman Stane	94	132	130	19,7	17,7	42,0	2.424	91,1
23 Angel Besednjak	47	94	269	15,3	25,0	46,0	1.904	78,8
24 Jožica Flander	38	95	191	16,3	21,3	44,9	3.332	84,4
25 Slavko Šlander	33	110	205	15,9	22,3	45,1	3.051	84,4
26 Proleterskih brigad	9	33	125	14,7	11,8	42,2	3.401	78,9
27 D. Kveder Tomaž	31	40	128	16,0	12,2	41,5	3.450	85,2
28 I. Zagernik Joco	24	18	85	20,5	8,8	38,7	6.049	89,4
29 Radvanje	58	28	86	24,6	12,5	38,7	7.714	121,0
30 Greenwich	31	79	170	17,9	21,0	43,3	2.350	82,3
31 Avgust Majerič	44	47	117	16,9	13,2	41,6	1.977	94,0
32 Heroja Vojka	44	106	111	22,4	15,8	40,3	2.083	114,1
33 Slava Klavora	33	59	137	18,5	15,6	41,9	3.657	88,2
34 Martin Konšak	38	72	139	19,6	17,3	41,8	2.415	89,2
35 Silvira Tomasini	23	33	87	22,7	12,9	39,2	4.445	101,9
36 Draga Kobala	63	87	126	20,7	17,9	41,1	2.386	107,6
37 Jože Lacko ⁶	39	58	101	22,2	15,6	40,5	2.191	115,1
38 Tone Čufar ⁷	48	40	153	18,7	18,7	43,2	5.550	103,6
Skupaj	50	68	142	19,2	17,3	42,2	95.216	90,1

Vir: SURS, 2002

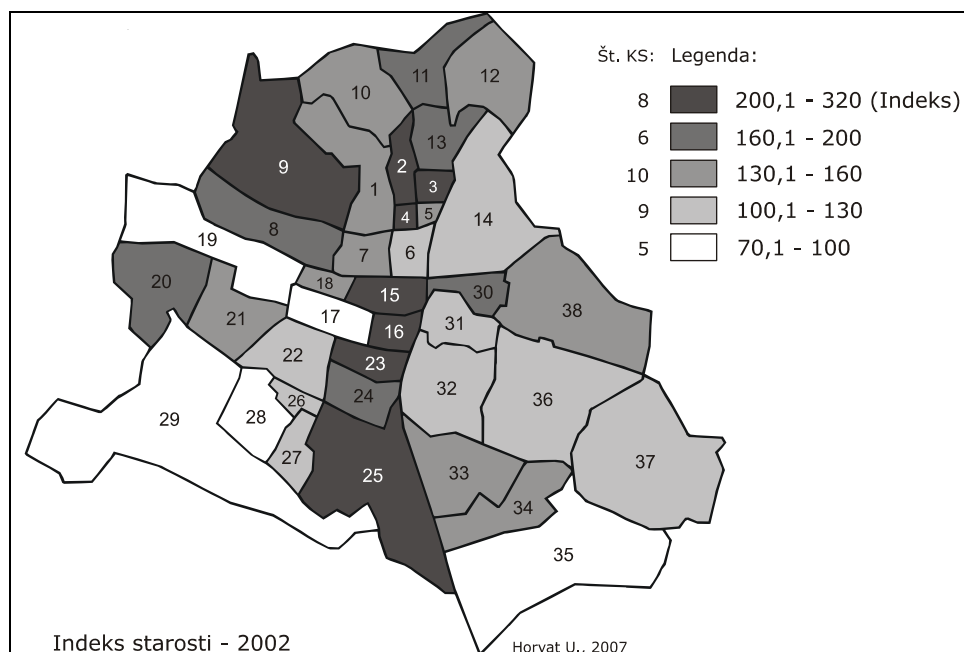
Opombe: ¹ Krajevne skupnosti po stanju v letu 1994. Številka KS na kartogramih. ² iz KS Prežihov Voranc je bilo izločeno naselje Vinarje, ³ iz KS Počehova naselje Počehova, ⁴ iz KS Košaki naselje Pekel, ⁵ iz KS Melje naselje Meljski Hrib, ⁶ iz KS Jože Lacko naselje Dogoše, ⁷ iz KS Tone Čufar naselje Zrkovci, ⁸ zaradi drugačnega načina zajema podatkov (po KS) se število prebivalcev ne ujema s podatkom iz popisa prebivalstva za naselje Maribor.

Slika 2: Indeks starosti prebivalstva po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 1981.

Slika 3: Indeks starosti prebivalstva po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 1991.

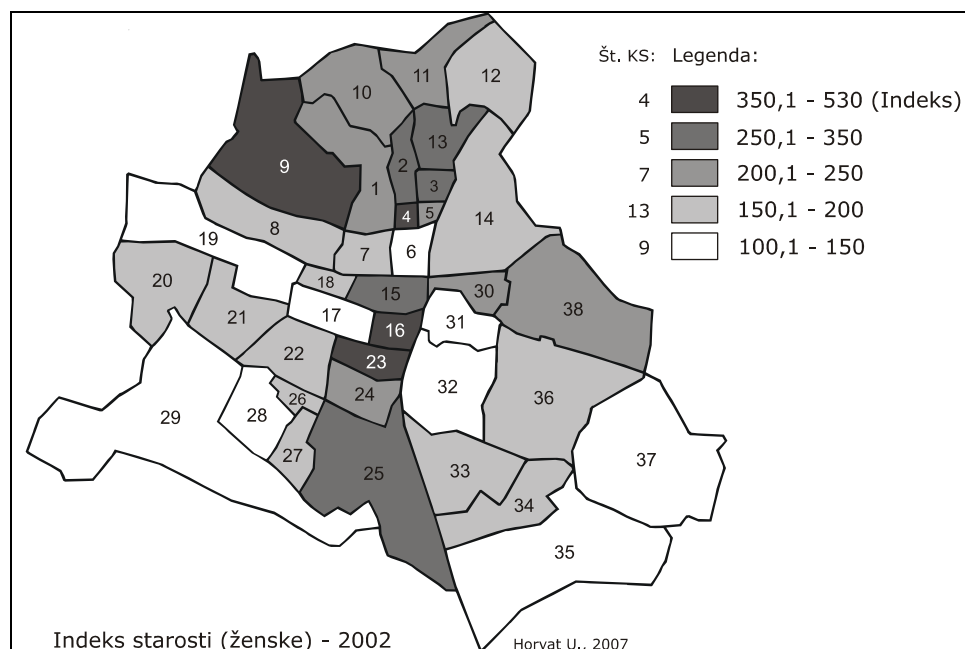

Slika 4: Indeks starosti prebivalstva po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 2002.

Analiza indeksa starosti je pokazala, da se je proces staranja prebivalstva v posameznih delih mesta Maribor pričel že leta 1981. Že takrat je imelo prebivalstvo v več kot polovici krajevnih skupnosti (v 22 KS) indeks starosti nad vrednostjo 50, demografi pa pri vrednostih nad 40 že govorijo o začetku procesa staranja prebivalstva. Le-to je bilo opazno zlasti na območju levega brega mesta, kjer je povprečni indeks staranja znašal 71 in s tem dosegel prag negativne naravne rasti prebivalstva. Z vrednostmi nad 100 sta izstopali KS Anton Aškerc in KS Boris Kidrič, ugoden indeks starosti pa je imela le KS Košaki. Na desnem bregu so bile razmere boljše (povprečni indeks staranja je znašal 42). Najnižje (pod 25) so bile vrednosti na območju novejših strnjene blokovske gradnje v južnem delu mesta; v Novi Vasi, na Pobrežju in na Teznem (KS Proleterskih brigad, KS I. Zagernik Joco, KS Silvira Tomasini), medtem ko so bile na območju Studencev razmere podobne kot v središču mest (vrednosti med 90 in 100).

Leta 1991 se je število krajevnih skupnosti z ugodnim indeksom starosti (pod 40) zmanjšalo na vsega 6. Vse so bile na desnem bregu Drave; na območju Nove vasi (KS Proleterskih brigad, KS D. Kveder Tomaž, KS I. Zagernik Joco), Radvanja ter Pobrežja in Tezna (KS Silvira Tomasini, KS Tone Čufar). Območje na levem bregu Drave je izkazovalo zelo zaskrbljujoče starostne razmere. Povprečni indeks starosti je tu dosegel vrednost 92, v nekaterih krajevnih skupnostih pa celo presegel vrednost 150 (KS Anton Aškerc, KS Prežihov Voranc). Tako na levem bregu Drave ni bilo niti ene krajevne skupnosti s še ugodno starostno sestavo prebivalstva. V tem obdobju je proces staranja prebivalstva zajel tudi območja na desnem bregu Drave, saj se vrednosti indeksa starosti nad 100 pojavljajo že v 6 krajevnih skupnostih; zlasti na območju Tabora, Studencev in najstarejšega dela Maribor-Jug (npr. v KS Moša Pijade, KS F. Rozman Stane, KS Slavko Šlander).

Zaradi intenzivnega zmanjšanja natalitete, povečanja negativnega naravnega prirastka in staranja prebivalstva (Horvat 2006, 46) so se po letu 1991 razmere v Mariboru zelo poslabšale. Leta 2002 so med 38 krajevnimi skupnostmi indeks starosti z vrednostjo pod 100 (med 80 in 100) zabeležili le v 5 krajevnih skupnostih; vse se nahajajo na desnem bregu Drave. Z najvišjimi vrednostmi indeksa starosti izstopa središče mesta (vrednost 169), na levem bregu Drave je povprečni indeks starosti 178, na desnem bregu pa 131. Z vrednostmi nad 300 izstopa na levem bregu KS Prežihov Voranc (območje pod Kalvarijo), na desnem bregu pa KS Miloš Zidanšek (na Taboru). Slednja beleži tudi največje zmanjšanje števila prebivalstva med krajevnimi skupnostmi na desnem bregu med letoma 1991 in 2002. V tem delu mesta je še posebej opazen proces staranja prebivalstva v povezavi s starostjo stanovanj v večstanovanjskih blokovskih stavbah, ki so jih v bližini industrijskih območij gradili v 50., 60. in 70. letih (npr. na območju starejšega dela Tabora do naselja Jugomont ter v Z delu Tezna in Pobrežja). Za ta stanovanja je značilna relativno majhna stanovanjska površina (med 45 – 55 m²), kar ima za posledico, da se je iz njih v večini primerov odselila generacija odraslih otrok in ostaja v njih ostarelo prebivalstvo (Horvat 2006, 54).

Slika 5: Indeks starosti ženskega prebivalstva po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 2002.

Razmere v letu 2002 so v nekaterih krajevnih skupnostih še bolj dramatične, če upoštevamo le indeks starosti ženskega prebivalstva. Ta kaže izrazito nesorazmerje med mladim in starim kontingentom ženske populacije v mestu. Povprečni indeks starosti ženskega prebivalstva v Mariboru ima vrednost 186; v krajevnih skupnostih na levem bregu je povprečna vrednost 232 na desnem bregu pa 174. Z najvišjimi vrednostmi izstopa območje mestnega jedra na obeh straneh Drave, kjer znaša v KS Ivan Cankar kar 528, v KS Miloš Zidanšek pa 437. Ne smemo spregledati dejstva, da v letu 2002 v niti eni krajevni skupnosti v Mariboru indeks starosti

ženskega prebivalstva ni bil nižji od vrednosti 100. Najnižje vrednosti (med 100 in 120) imajo krajevne skupnosti na obrobju mesta (npr. KS Radvanje, KS I. Zagernik Joso, KS Jože Lacko, KS Silvira Tomasini); to je v območjih, v katerih se med zadnjima popisoma prebivalstva število prebivalcev v mestu ni zmanjšalo.

Analizo indeksa starosti prebivalstva po krajevnih skupnostih dopolnjuje analiza zastopanosti posameznih starostnih skupin prebivalstva. Delež prebivalstva v starosti do 19 let se je v mestu med letoma 1981 in 2002 zmanjšal z 27,1 % na 19,2 %; prav tako se je zmanjšal tudi delež prebivalstva v starosti med 20 – 39 let (z 33,0 na 27,0 %). Posledično se je povečal delež starejših kontingentov; delež starih med 40 – 64 let z 29,8 % na 36,5 % in starih 65 let in več z 10,1 % na 17,3 %.

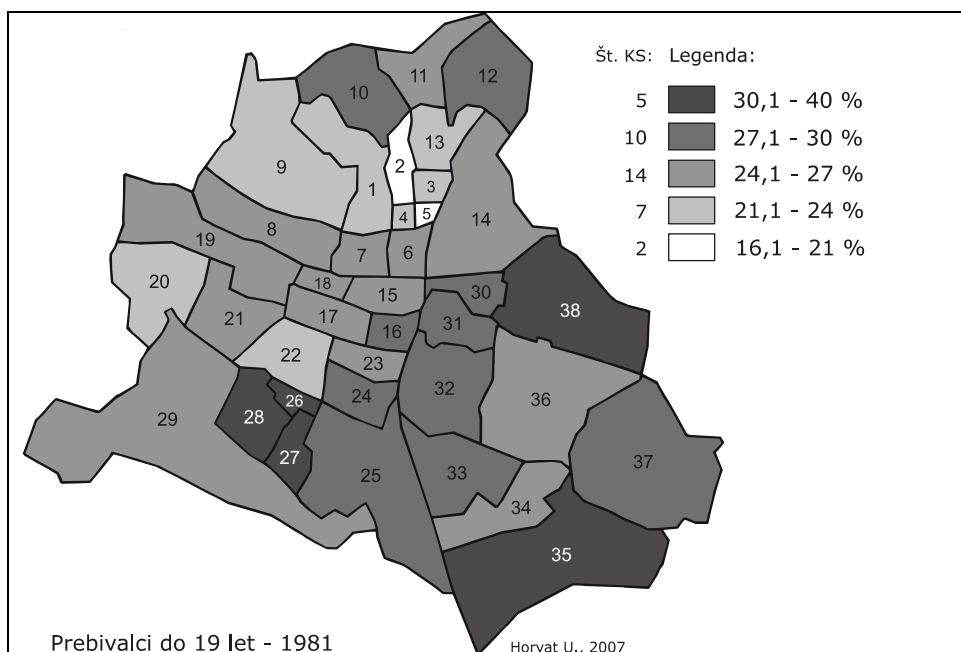
Preglednica 3: Delež prebivalcev po starostnih skupinah po treh vrstah značilnih območjih mesta Maribor v letu 1981, 1991 in 2002. Indeks starosti prebivalstva v obdobju med letoma 1981 in 2002.

Območje	% prebivalcev leta 1981				% prebivalcev leta 1991			
	0-19 let	20-39 let	40-64 let	65 let in več	0-19 let	20-39 let	40-64 let	65 let in več
Skupaj (I, II, III)	27,1	33,0	29,8	10,1	24,4	30,8	32,9	11,8
Ia - Levi breg ¹	24,1	31,8	31,4	12,7	23,1	29,7	31,6	15,6
Ib - Desni breg	28,3	33,5	29,1	9,0	24,9	31,3	33,4	10,4
- Tabor, Studenci, Radvanje	28,0	32,9	29,7	9,4	25,1	31,2	32,9	10,8
- Pobrežje, Tezno	28,9	34,5	28,1	8,4	24,5	31,5	34,2	9,8
IIa - Mestno središče ²	24,7	31,6	31,4	12,4	22,9	30,2	31,9	15,0
IIb - Obrobje mesta	28,0	33,6	29,2	9,3	24,9	31,0	33,3	10,7
IIIa - Območje starejše gradnje	25,9	32,0	31,6	10,4	21,7	29,6	34,6	14,1
IIIb - Območje novovejše gradnje ³	29,6	35,2	25,7	9,4	28,6	32,7	30,4	8,3

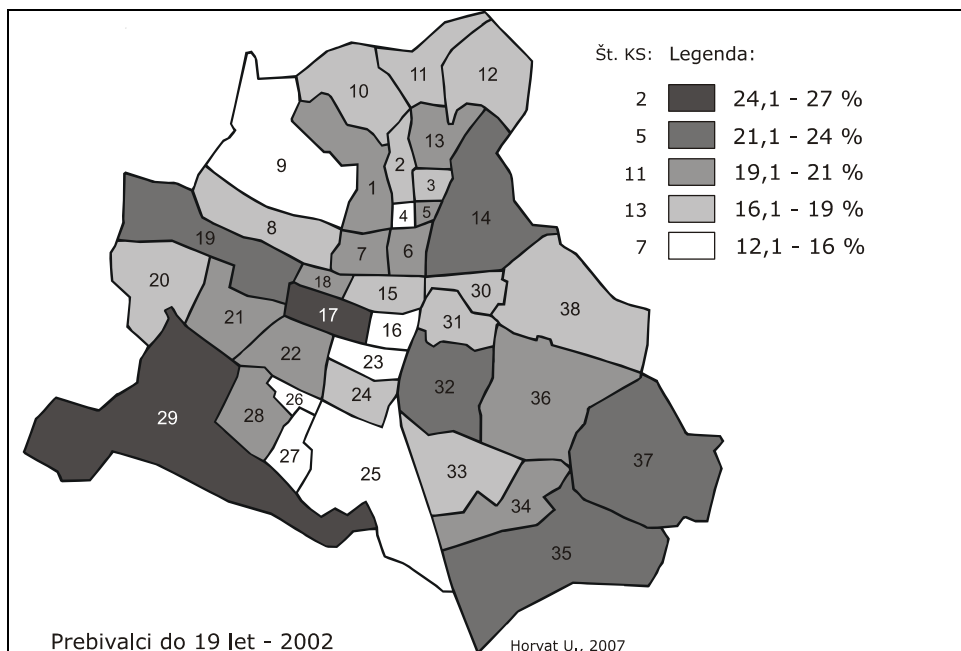
Območje	% prebivalcev leta 2002				Indeks starosti		
	0-19 let	20-39 let	40-64 let	65 let in več	1981	1991	2002
Skupaj (I, II, III)	19,2	27,0	36,5	17,3	50,0	67,6	141,7
Ia - Levi breg ¹	18,3	25,2	36,3	20,1	70,6	92,5	177,6
Ib - Desni breg	19,5	27,5	36,6	16,4	42,5	58,9	131,2
- Tabor, Studenci, Radvanje	19,2	27,5	36,9	16,4	44,8	60,0	134,7
- Pobrežje, Tezno	20,0	27,6	36,0	16,5	38,9	56,8	125,9
IIa - Mestno središče ²	18,4	25,8	36,3	19,5	67,4	90,0	168,9
IIb - Obrobje mesta	19,5	27,3	36,6	16,7	44,1	60,4	134,1
IIIa - Območje starejše gradnje	18,3	26,2	35,4	20,1	58,8	91,7	166,4
IIIb - Območje novovejše gradnje ³	20,5	27,9	38,0	13,5	41,1	40,1	108,8

Vir: SURS, 2002

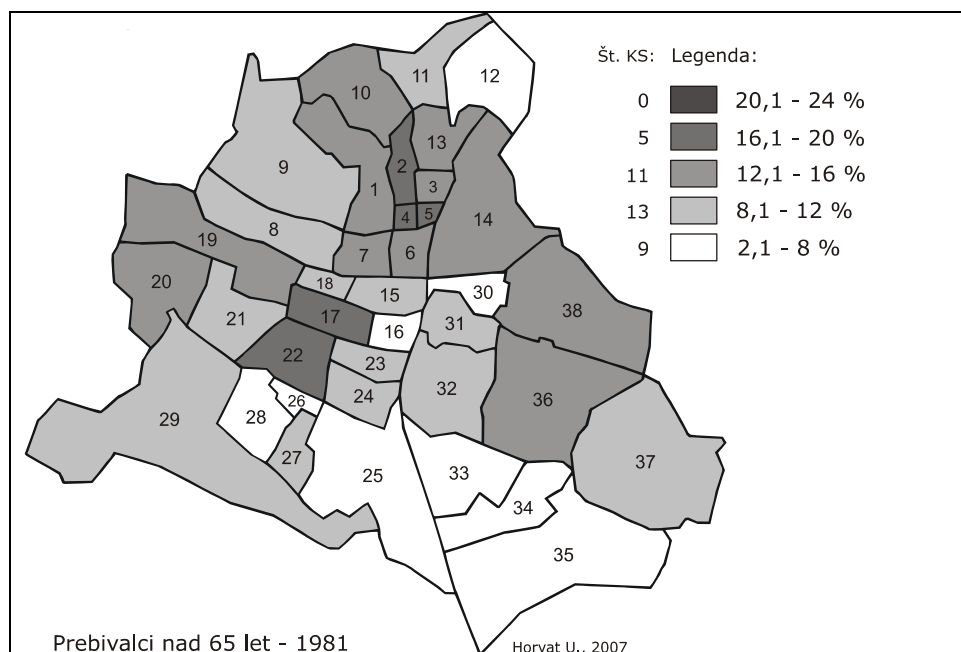
Opombe: ¹ št. KS na karti: 1-14, ² mestno središče na levem in desnem bregu (št. KS na karti: 1-8, 15-18), ³ območje s pomembnim deležem stanovanj zgrajenih po letu 1981 (št. KS na karti: 5, 6, 10, 17, 26-29, 35-38).

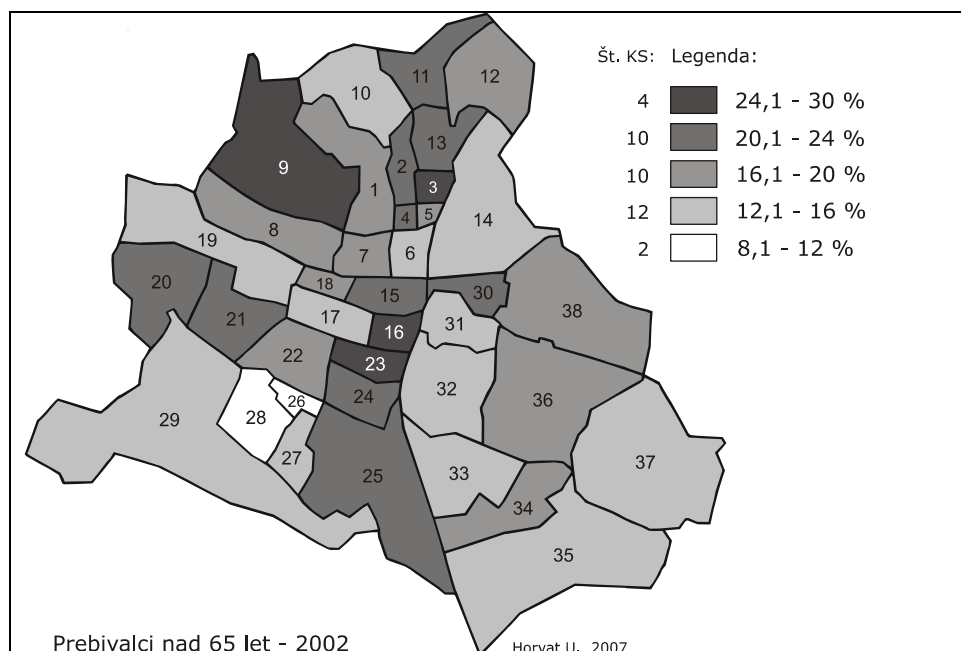
Karta 6: Delež prebivalstva starega do 19 let po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 1981.

Slika 7: Delež prebivalstva starega do 19 let po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 2002.

Slika 8: Delež prebivalstva starega 65 let in več po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 1981.

Slika 9: Delež prebivalstva starega 65 let in več po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 2002.

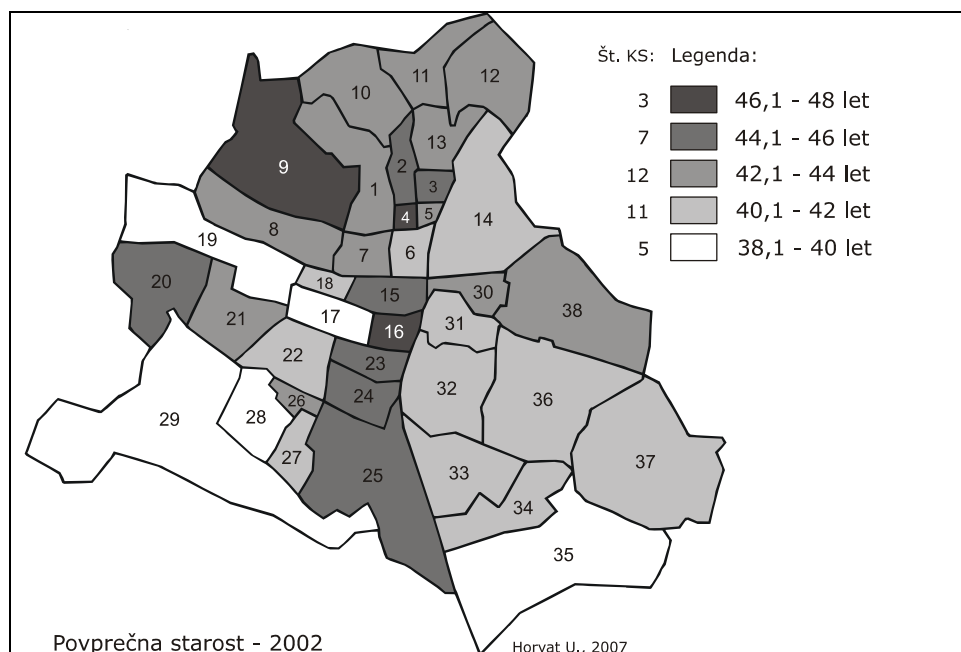
O zmanjšanju deleža mladih prebivalcev (do 19 let) so zgovorni naslednji podatki. Leta 1981 je imelo več kot 25 % mladih prebivalcev kar 27 krajevnih skupnosti, leta 1991 13, leta 2002 pa niti ena. Leta 1981 sta z najvišjim deležem izstopali KS Proleterskih brigad (38,1 %) in KS I. Zagernik Joco (33,5 %); to je območje večstanovanjske blokovske gradnje na območju Maribor Jug, v katero so se vselile večinoma mlade družine. Leta 2002 so v mestu več kot 20 % mladega prebivalstva beleži le 12 krajevnih skupnosti, med njimi jih je največ v KS Radvanje (24,6 %) in KS Juga Polak (24,3 %). Manj kot 15 % pa so imele 4 krajevne skupnosti: KS Ivan Cankar in KS Prežihov Voranc na levem bregu ter KS Miloš Zidanšek in KS Proleterskih brigad na desnem bregu. Prav pri slednji je v obravnavanem obdobju najbolj očitna tranzicijo prebivalstva v višji starostni kontingent (iz mladih družin s šoloobveznimi otroci v zrela gospodinjstva z odraslimi otroci ali brez njih).

V starosti med 20 – 39 let je imelo leta 1981 več kot 30 % prebivalstva kar 36 krajevnih skupnosti, leta 1991 25 krajevnih skupnosti, leta 2002 pa le še 3.

O povečevanju deleža starejšega aktivnega prebivalstva pričajo naslednji podatki. Leta 1981 so imele v starosti med 40 – 64 let več kot 35 % prebivalstva le 3 krajevne skupnosti, leta 1991 17, leta 2002 pa kar 24. Leta 1981 sta z najvišjim deležem izstopali KS Miloš Zidanšek (39,1 %) in KS Prežihov Voranc (38,3 %), leta 2002 pa KS Za tremi ribniki (43,4 %) ter KS Proleterskih brigad (43,4 %) in KS D. Kveder Tomaž (43,0 %); obe na območju Maribor Jug.

Proces staranja prebivalstva najbolj izrazito prikazuje delež prebivalstva v starosti 65 let in več. Leta 1981 je imelo v tej starosti več kot 15 % prebivalstva le 7 krajevnih skupnosti, leta 1991 12, leta 2002 pa kar 28. Razlika med desnim in levim bregom Drave ter mestnim središčem in obrobjem mesta se je kazala že leta 1981. V povprečju je bil leta 1981 delež starega prebivalstva na levem bregu Drave in v mestnem središču (pri katerem je upoštevan tako levi in desni breg Drave) višji od 12 %; leta 1991 se je povečal na več kot 15 %, leta 2002 pa na več kot 20 %. Leta 1981 so z najvišjim deležem izstopale KS Juga Polak (18,2 %) ter KS Anton Aškerc (17,7 %) in KS Boris Kidrič (17,5 %); obe v mestnem središču. Leta 2002 pa izstopajo KS Prežihov Voranc (29,5 %), KS Miloš Zidanšek (28,0 %) in KS Angel Besednjak (25,0 %).

Zanimiva je tudi povprečna starost prebivalstva po krajevnih skupnostih. Razlika med najstarejšo povprečno starostjo prebivalstva (48,1 let v KS Prežihov Voranc) in najmlajšo (38,7 let v KS Radvanje) je v letu 2002 znaša skoraj 10 let. Prebivalstvo na levem bregu Drave je večinoma v povprečju starejše od 42 let. Na desnem bregu izstopa z najvišjo starostjo (v povprečju nad 44 let) območje Tabora in starejši del Maribora Jug, med tem ko je prebivalstvo v Radvanju v povprečju mlajše od 40 let, na Pobrežju in Teznu pa od 42 let.

Slika 10: Povprečna starost prebivalstva po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 2002.

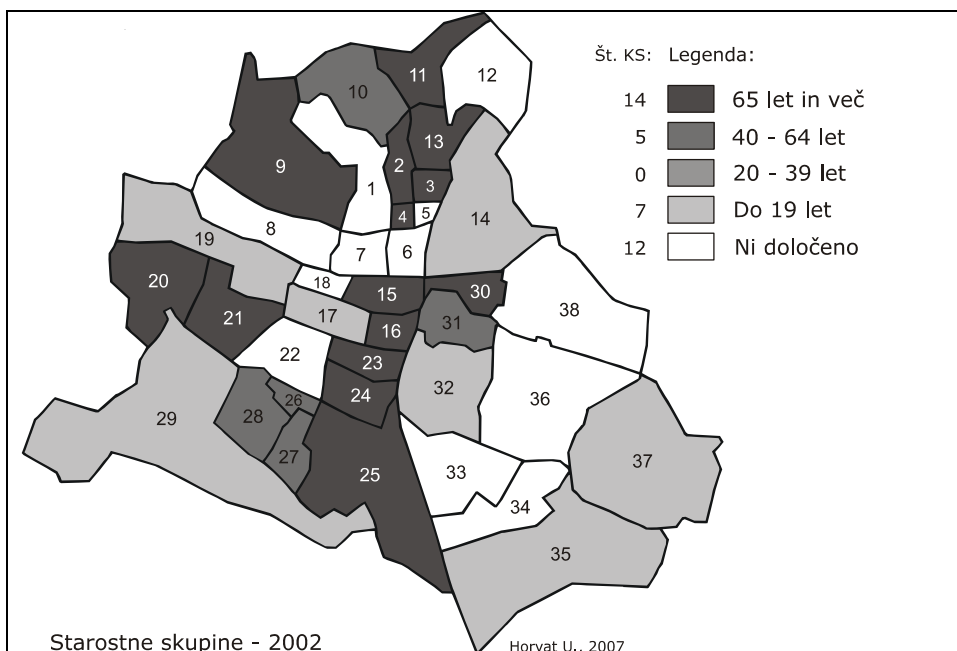
4. Zaključek

Staranje prebivalstva predstavlja zaskrbljujoč proces, ki utegne v prihodnosti močno vplivati na ekonomski in prostorski razvoj mest v Sloveniji. V začetku 80. let 20. stoletja je namreč v večjih slovenskih mestih proces klasične urbanizacije s priseljevanjem prebivalstva iz manj razvitih območij Slovenije in drugih republik bivše Jugoslavije pričel postopoma nadomeščati proces suburbanizacije z odseljevanjem mestnega prebivalstva v okolico. Pri tem procesu predstavlja močan dejavnik zlasti selitev mladih družin. V 90. letih se je tudi iz Maribora močno okrepilo odseljevanje, ki ga je še posebej pospešil propad velikih industrijskih podjetij, visoka brezposelnost, visoki življenjski stroški v mestu pa tudi splošno družbeno-gospodarsko zaostajanje območja za osrednjo Slovenijo.

Suburbanizacija ter močno zmanjšana rodnost, posledično pa staranje mestnega prebivalstva so povzročili, da se je v obdobju med letoma 1991 in 2002 število prebivalcev v mestu Maribor zmanjšalo kar za 9,7 %. Po letu 2000 so se razmere še slabšale in nadaljevala se je intenzivna depopulacija ter staranje prebivalstva. Leta 2007 je tako delež mladega prebivalstva (v starosti do 14 let) znašal le še 11,0 %, delež prebivalstva v starosti 65 let in več se je zvišal na 18,9 %, indeks starosti pa na vrednost 172 (in je bil 48 % nad državnim povprečjem). Starostna piramida prebivalstva Maribora ima tako vse bolj razširjen vrh, najširša pa je starejša aktivna generacija v starosti med 45. in 59. letom. Glede na navedeno, se bo v naslednjih 10 do 15 letih delež prebivalstva v starosti nad 65 let močno povečal, kar bo zahtevalo nove oblike organiziranja dejavnosti v mestu in prilagajanja starejši populaciji.

Predstavljene demografske razmere prikazuje povprečne vrednosti za celotno mesto Maribor, vendar se le-te, zaradi različnih socialnih in ekonomskih dejavnikov, razlikujejo po posameznih delih mesta. V 70. in 80. letih 20. stoletja se je mestno prebivalstvo na obeh bregovih Drave razvijalo različno, kar kaže tudi na različno socialno topografijo mesta. Na levem, pretežno meščanskem bregu Drave, je število prebivalcev že v tistem obdobju večinoma stagniralo, na desnem bregu pa se je (razen na območju najstarejšega dela Tabora) močno povečevalo, zlasti v območjih novejših večstanovanjske blokovske gradnje.

Med letoma 1991 in 2002 se je staranje prebivalstva nadaljevalo na levem bregu mesta, predvsem na območju mestnega središča med mestnim parkom in Šentiljsko cesto, pa tudi na zahodnem obrobju mesta na območju ob Gosposvetski cesti in pod Kalvarijo. Staranje prebivalstva se je v tem obdobju pričelo intenzivno širiti tudi na desnem bregu Drave, zlasti v starejših delavskih območjih, ki so se v 90. letih v demografskem razvoju izenačila s središčem mesta. To so danes območja z visokim deležem starega prebivalstva z dokaj nizko izobrazbo, kjer se število prebivalcev, zaradi odseljevanja mlajših generacij iz majhnih stanovanj, precej zmanjšuje.

Slika 11: Nadpovprečno zastopane starostne skupine prebivalstva po krajevnih skupnostih v Mariboru leta 2002.

Staranje prebivalstva na desnem bregu Drave je povezano predvsem z visokim negativnim naravnim prirastom in odseljevanjem mlajšega in zrelega aktivnega prebivalstva. V starejših blokovskih soseskah in soseskah enodružinskih hiš prevladujejo generacije v starosti nad 50 let (in tudi nad 65 let), katerih potomci so se v fazi oblikovanja svojih gospodinjstev odselili od staršev, ponavadi na mestno obrobje oziroma v novejši stanovanjske soseske. To velja še zlasti za območja majhnih delavskih stanovanj, ki so bila zgrajena pretežno v obdobju intenzivne

gradnje v 50., 60. in 70. letih 20. stoletja v bližini industrijskih območij na območju Tabora vse do območja Maribor-Jug, na območje Greenwicha, ob Nasipni ulici, ob JZ delu Ptujске ceste na Tezнем. V nekaterih delih mesta so se tako oblikovala demografsko pasivna območja z visokim deležem starega prebivalstva, kar vodi v socialno degradacijo in celo v getoizacijo. Nekatere novogradnje in sanacijski posegi so nekoliko zaustavili intenzivno depopulacijo v teh območjih; zlasti izstopa območje revitalizacije in gradnje novih večstanovanjskih stavb ob severnem delu Betnavske ceste in na območju nekdanje tovarne Merinka.

Najbolj ugodne demografske razmere so v robnih delih mesta, kjer je tudi največ mlajšega prebivalstva. V 90. letih je prebivalstvo naraščalo predvsem v jugozahodnem (Borova vas, Borštnikovo naselje, Radvanje) in vzhodnem delu mesta (Pobrežje, Brezje, V del Teznega), ki je bilo predvideno za območje širitve mesta in obsežno stanovanjsko gradnjo. Razmere so najbolj ugodne zlasti v območjih individualnih družinskih hiš, ki so pogosto dovolj velike za dve generaciji, tako da je odseljevanje manjše in demografske razmere v teh območjih niso tako kritične.

Rezultati raziskave kažejo pomembno soodvisnost med demografskimi razmerami ter vrsto in obdobjem izgradnje posameznega dela mesta. Na eni strani ima najstarejšo starostno sestavo osrednji, pretežno meščanski, del mesta, na drugi strani pa območja majhnih delavskih stanovanj, ki so bila zgrajena večinoma v obdobju intenzivne gradnje v 50., 60. in 70. letih 20. stoletja. Najbolj ugodne demografske razmere so v robnih delih mesta, saj se je v preteklosti mesto postopoma širilo proti obrobju in v ta območja so se priseljevale pretežno mlajše in srednje generacije, med tem ko v mestnem jedru večinoma (z nekaj izjemami) ni prihajalo do revitalizacije. S spremenjeno urbanistično politiko je v zadnjem obdobju prišlo tudi do večje gradnje stanovanjskih območij znotraj mesta (zapolnjevanje prostora, revitalizacija, sanacija), kar se že kaže v izboljšanju demografskih razmer npr. v območju ob Mlinski ulici, med Cankarjevo in Cafovo ulico, med Mladinsko in Kamniško ulico, ob Koroški cesti, med Betnavsko cesto in Žitno ulico (na območju bivše tovarne Merinka), idr. Urbanistični načrti za prihodnja leta predvidevajo nadaljnjo gradnjo novih stanovanjskih predelov znotraj mesta. Tako je na levem bregu predvidena izgradnja kareja med Mlinsko in Partizansko cesto, ob Razlagovi ulici ter ob Smetanovi ulici, na desnem bregu pa na Pobrežju ob Ulici Veljka Vlahoviča in Puhovi ulici, nadalje na Taboru ob Betnavi na območju bivše tovarne Talis ter na Studencih (tako v južnem delu, kot med industrijsko cono in obrežjem Drave).

Literatura

- Friganović, M. 1990: Demogeografija: stanovništvo svijeta. Školska knjiga, Zagreb.
- Horvat, U. 2006: Razvoj prebivalstva v mestu Maribor med letoma 1981 in 2002. Revija za geografijo 1-1, str. 41-62. FFUM, Maribor.
- Kinsella K., Phillips D. R., 2005, Global Aging: The Challenge of Success, Population Reference Bureau, <http://www.prb.org/pdf05/60.1GlobalAging.pdf> (28. 10. 2007).
- Nejašmić, I. 2005: Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima. Školska knjiga, Zagreb.
- Počkaj Horvat, D. 1996: Demografske značilnosti mesta. Urbanistična zasnova mesta Maribor. ZUM, Maribor.

Ravbar, M. 2000: Regionalni razvoj slovenskih pokrajin. *Geographica Slovenica* 33, str. 9-81. Ljubljana.

Popisni atlas Slovenije 2002, GIAM ZRC SAZU, Ljubljana.

Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 1981, 1991, 2002. SURS, Ljubljana.

SURS, 2005: http://www.stat.si/novice_poglej.asp?ID=741 (28. 10. 2007).

AGE STRUCTURE OF POPULATION IN THE CITY OF MARIBOR IN THE YEARS BETWEEN 1981 AND 2002

Summary

The ageing of the population is a process which causes concern and can in the future strongly influence the economic and spatial development of Slovenian towns. In the beginning of the 1980s, the process of classical urbanization slowly began to be replaced by the process of suburbanization, as the population in the towns started dwelling to the surroundings. The migration of young families is a particularly strong factor in this process. In the beginning of the 1990s, the emigration from Maribor also strengthened a lot. It was encouraged especially by the financial crash of the big industrial enterprises in Maribor, a high degree of unemployment, the high living expenses in the town and a general socio-economical lagging behind in comparison to the central Slovenia (the capital Ljubljana).

The suburbanization and a strongly reduced natality rate, and consequently also the ageing of the population in the town led to the decrease in the number of inhabitants in Maribor by 9.7% between the years 1991 and 2002. After year 2000, the conditions even deteriorated and the intensive depopulation and the ageing of the population continued. In 2007, the percentage of the young population (up to the age 14) represented only 11%, while the percentage of the old population over 65 increased to 18.9%, thus the age index increased to 172 (its value was 48% above the state average). The peak of the age pyramid of the Maribor population is thus widening, the broadest part consisting of the older active generation aged between 45 and 59. According to the above mentioned, in the next 10 to 15 years, the percentage of the population aged above 65 will strongly increase, which will demand new forms of organization of activities in the town and adjustments to the older population.

The presented demographic conditions reflect the average values for the whole Maribor, however the latter differ depending on the part of the town, due to different social and economic factors. In the 1970s and 1980s, the town population on both banks of the river Drava developed differently, which indicates that there was a different social topography of the town. On the left bank of the river Drava, which is mostly middle-classed, the number of the inhabitants more or less stagnated already in that period, while on the right bank it was greatly increasing (except in the oldest part of Tabor), especially in the area of the newer apartment buildings. In the 1990s, the ageing of the population started to spread intensively also to the right bank of the river Drava, especially in the older working-class areas. These areas have nowadays a high percentage of old population with a relatively low education and the number of inhabitants is strongly decreasing, as the younger generations are moving out of small flats.

In some parts of the town, demographically passive areas have formed with a high percentage of old population, which leads to social degradation and even to ghettoization. The building of new apartments and the restoration procedures have stopped the intensive depopulation in these areas to a certain degree. The demographic conditions have improved also in certain areas on the left bank of the town, where revitalization has occurred and new apartments have been built which attract particularly the younger population. The most favourable demographical conditions are characteristic for the border areas of the town with the greatest percentage of the younger population. In the 1990s, the population increased

particularly in the south-western and the eastern part of the town, which was intended for the spreading of the town and the extensive building of living facilities. The conditions are the most favourable in the areas of individual family houses, which are often big enough for two generations, thus the emigration is less present and the demographic conditions are less critical. The changed urbanistic policy has recently brought about an extensive building of living areas within the town (the filling of empty space, revitalization, restoration), which is shown in the improvement of demographic conditions in the town.